

ואף בתרומה כן הדין להלכה, שרשאי, וי"א מצוה, למדוד תחילה את הפירות שמהם מפריש התרומה – הגם שהתרומה עצמה ניטלת באומד ולא במידה (ע' משנה ראשונה תרומות א, ו ותוספתא שם ג ובחסדי דוד).

(ע"ב) 'אמר ליה: כל שכן דאסור דהוה לי כבורר'. אין זה כורר ממש אלא אסור מדרבנן משום שהוא 'כבורר'. ואפשר מפני שבורר ביום טוב מותר לצורך אוכל נפש (כדלעיל יד:), על כן אמר כאילו הוא כורר באיסור. ולפי זה בשבת ודאי אסור (עפ"י חזון איש ג).
ואעפ"י שברירת קטניות הותרה ביו"ט, שונה ברירת דגן שדרכו להעשות לכמה ימים (עפ"י רא"ה; שו"ע הגר"ז תקו ושעה"צ שם אות יא).

ונחלקו הפוסקים במסקנת ההלכה, אם מותר להוציא ביום טוב ביד (רשב"א, מ"מ בדעת הרמב"ם ג, יד) אם לאו (ע' רמ"א תקו, א). [ולדעת המתירים כוונת הגמרא להקשות רק מצד הסברא, שברירה ביד יותר נראית כבורר מהרקדת קמח מנופה שיש בו צרור, מפני שאין ניכר שבשביל הצרור הוא עושה אלא ליפות הקמח, ואין בזה מלאכה כיון שאין שם פסולת ממש – הלכך אין אתה יכול לאסור להרקיד ולהתיר להוציא ביד, אבל לפי האמת קיימא לן להתיר בשני האופנים. עפ"י חזון איש גג בדעת הרמב"ם. ועע"ש בפירוש הראב"ד לסוגיא].

פרק רביעי

'המביא כדי יין ממקום למקום... מביא הוא על כתפו או לפניו. וכן המוליך את התבן לא יפשי'. את הקופה לאחוריו אבל מביאה הוא בידו. הכך, דרכו לשאות בשתי ידים, לכך נקט 'לפניו' ולא בידו, משא"כ קופה דרכה לשאתה ביד אחת והרי אינה לפניו אלא לצדו, לכך נקט בה 'בידו' (מים חיים).

'המוליך את התבן'. לדעת האומר יאכל לכל נפש – אף נפש בהמה במשמע, מדובר שמוליך התבן ברשות הרבים למאכל בהמה. ולמ"ד בהמה לא, מדובר במוליך התבן להסיקו תחת תבשילו (רשב"א עפ"י הירושלמי).

בספר שמירת שבת כהלכתה (פי"ט הערה יז) כתב שמסתבר שמותר להוציא אוכל לבהמתו שלא תמות, לדעת המתירים להוציא כלים כשמתיירא מהפסדם. ולפי זה אפשר להעמיד משנתנו לכו"ע במוציא לצורך בהמתו שלא תמות או תינזק.

דף ל

'הני נשי דקא מליין חצבייהו מיא ביומא טבא ולא קא משניין... משום דלא אפשר...' ואין שייד לשנות באופן המשא, כמו שהתקין רבא במחוזא – שהמים אין נישאים אלא בכתף ואינם כשאר משאות שאפשר לשנותן (רי"ד).

'התם בתבנא סריא...' – שהוא מיועד להיסק ונוטלים ממנו לצורך זה בכל עת, הלכך אינו מוקצה (רי"ד ועוד). ואף על פי שמתחילה הכניס התבן לאוצר להאכלה לבהמה, והקצהו מדעתו – משעה שנתקלקל

הוא עומד להסקה בכל יום ומותר אפילו ללא הזמנה (עפ"י משנה ברורה תקיח ס"ק לד. ודוקא כשנסרה ונתערבו בו קוצים קודם יום טוב, שאם לא כן הלא כבר נתקצה בין השמשות. הגר"ז).

(ע"ב) 'הכא בסוכה רעועה עסקינן דמאתמול דעתיה עלויה'. ועל סוכה זו שנינו בסיפא 'ואם התנה עליה הכל לפי תנאו' – ומשמע אפילו לרבי יהודה מותרת. וטעם הדבר שאינה מוקצית מחמת איסור, כי גם אילו היה סותר אותה קודם שנפלה אין בה משום סתירת אהל מפני שרעועה [ואולם לכתחילה אין לו לסתרה, שנראה כסותר]. כן כתב בעל המאור. ואילו הראב"ד השיג וכתב שאין מועיל תנאי לרבי יהודה אף לא ברעועה, כשם שאין מועיל צפיית האדם מתי יכבה נרו להתיר את השמן. ומה שמועיל תנאי, מבואר בירושלמי, בכגון שנתן עליה סכך מרובה לעבותה [ואפשר דהיינו חבילות], ואם התנה על אותו עיבוי, אינו בטל לסוכה ומותר ליטלו (וכן דעת הר"ד בתוספותיו והרא"ש בתשובה כב, ה. וערשב"א). אולי יש לתלות מחלוקתם במח' רש"י ותוס' להלן (לא): האם אומרים מיגו דאתקצאי בין השמשות באיסור דרבנן אתקצאי לכולא יומא. ואכן הר"ד כאן כתב בדעת רש"י שנקט שלרבי יהודה מועיל תנאי, ואילו התוס' כתבו שאין מועיל תנאי לרבי יהודה – והרי הלכו לשיטתם להלן.

אלא שמכל מקום ללא תנאי אוסר רבי יהודה, כי סוף סוף העצים מוקצים בבין השמשות, ולא התיר רש"י להלן באיסור דרבנן אלא בדבר אחר, כגון בית שנפחת שהפירות עצמם אינם אסורים [וצ"ע מפירות טבל שהביא רש"י, וי"ל], משא"כ עצי סוכה שהם עצמם היו אסורים, הגם שאינו אלא מדרבנן אסור, ומ"מ תנאי מועיל. וצ"ע. עוד אפשר שהאסורים סוברים שאף בסוכה רעועה יש איסור תורה בסתירתה – כמבואר בדברי הרשב"א והמאירי כאן. וכן נקט לעיקר בשער-הציון תקיח, עד; תרלח, ח.

וסוכה בריאה, בעל המאור כתב שאין מועיל בה תנאי ומוקצית היא מחמת איסור, ואפילו לרבי שמעון – שהרי אינו יושב ומצפה שתיפול ואין ממש בהתנאותו.

ואף על פי שהסותר שלא על מנת לבנות פטור, ואם כן הלא גם בסוכה בריאה אין איסור תורה בסתירתה בין השמשות – אך כיון שעצם פעולת הסתירה היא מדאורייתא, והפטור אינו אלא מצד המחשבה – מחמירים יותר, שלא כסוכה רעועה שגוף פעולת הסתירה אינה מלאכה דאורייתא. עפ"י שבת הלוי ח"ז נח, ה. ודחה שם חידושו של הבית-מאיר שסתירה שלא ע"מ לבנות אסורה מדאורייתא כדין חצי-שיעור.

ואולם הבית-יוסף (תקיה) ומגן אברהם (שם ס"ק יג) נקטו (עפ"י רמב"ן ור"ן) שלרבי שמעון מועיל תנאי בסוכה בריאה. ודעת מהרש"ל (ב"מ של שלמה, מובא במג"א שם) שאפילו לרבי יהודה מועיל תנאי אף בסוכה בריאה. וע"ע בבאור הענין בספר בית ישי טו ד"ה ועיין. עוד בשיטות הראשונים בנידון – ע' באור הלכה תקיח, ז ד"ה נוטלים; חזון איש מא, טו.

זמי מהני בה תנאי והאמר רב ששת משום רבי עקיבא מנין לעצי סוכה... שכשם שחל שמים שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה וכשם שבחגיגה אין מועיל תנאי לומר שמקדיש על מנת שיוכל להשתמש בו, כך גם בסוכה, כיון שחלה עליו קדושה שעה אחת, אסורה כל שבעה. **'... באומר איני בודל מהם כל בין השמשות דלא חלה קדושה עלייהו'** – אבל אילו אמר אעטר בהם סוכתי יום אחד ואחרי כן אהנה מהם – אין תנאו מועיל, שכבר חלה קדושה עליהם ושוב אינה פוקעת, דומיא דקרבן חגיגה (עפ"י ר"ד רשב"א ועוד. ומשמע מלשון הראשונים שאיסור הנאה מהסוכה הוא ממש כדין הקדש. ויש חולקים. ע' באריכות בבאור שיטות הראשונים בשו"ת שבת הלוי ח"ז נח).

'סיפא אתאן לסוכה דעלמא אבל סוכה דמצוה לא מהני בה תנאה' אפילו ברעועה, שהרי בזה מדובר בברייתא (וכ"כ הר"ה והר"ן). ומוכח שהיא סוכה כשרה, שאם לא כן אינה סוכה שהוקצתה למצוה. וצריך לומר שמדובר כשיכולה לעמוד ברוח מצויה אבל בלא הכי אינה סוכה (כבסוכה כג), ואעפ"כ נחשבת 'רעועה' כיון שאין לה קיום מרובה. ומבואר לפי זה מדברי הראשונים הנ"ל שגם ברעיעות כגון זו, בנין שיכול לעמוד ברוח מצויה אך לא יעמוד ימים רבים, נחשב 'בנין עראי' ואינו חייב מדאורייתא משום בונה וסותר. ואף על פי שמתחילה כשבנאה היתה בריאה אלא שנתרועעה לאחר זמן [שהרי לענין מוקצה ודאי גם באופן זה נחשב 'יושב ומצפה', ואם כן מסתמא מדובר בגמרא גם על זה]. ואולם הרשב"א השיג על הר"ה שאין זה בגדר 'אהל עראי' כיון שמתחילה נבנה להיות קבוע.

דף לא

'מביאין עצים מן השדה – מן המכונס. ומן הקרפף – אפילו מן המפוזר.' לפרש"י ותוס', הנידון הוא משום מוקצה אבל משום מלאכת 'מעמר' אין לחוש, שאין שייך עמור אלא במקום שגדלים שם. וכן כתב הר"ן (להלן לג ובשבת עג). [וכן נקטו הפוסקים להלכה, שאין עימור אלא במקום גידולו, מלבד אלא אם מעמר עד שנקשרים ומתדבקין זה לזה. ע' רמב"ם שבת ח, כא, יא; או"ח סוסי"י שלה; שו"ע הגר"ז שם, טו; שבט הלוי ח"א עה, ב וח"ד לט].

ויש מפרשים טעם האיסור משום שנראה כמעמר, שאמנם מן הדין מותר לגבב ביום טוב לצורך אוכל נפש כמו הבערה ובישול, אך כשמלקט בשדה נראה שמגבב שלא ליומו ואסור מדרבנן. [ולפי המסקנא שבסמוך, אסרו להביא מן השדה אף במכונס – אטו מפוזר. וכן אסור במפוזר שבקרפף, שגם זה נראה כמגבב למחר].

וכן מה שאמר רבא 'עלי קנים ועלי גפנים אף על גב דמכנפי להו ומותבי, כיון דאי מדלי זיקא מבדר להו כמפוזרים דמו ואסורין' – לפי הפירוש האחרון הטעם הוא שחוששים שמא בשעה שירצה ללקטם תפוזם הרוח יבוא לגבב (מובא בר"ן).

'סמוך לעיר' – תוך שבעים אמה ושירים, שהוא עיבורה של עיר (עפ"י רשב"א).

(ע"ב) 'אבל מבקעין מן הקורה שנשברה מערב יום טוב.' ואם תאמר, מדוע התירו לבקע עצים בשינוי, והלא לחכמים מכשירי אוכל נפש אינם דוחים יום טוב, וכל שכן כשאפשר לעשותן מאתמול? תירץ הראב"ד (יו"ט ד, י) שהכתוב מסר הדבר לחכמים, והואיל ואי אפשר לבשל ולאפות בלא עצים, עשאוהו כדיכת מלח שהתירו על ידי שינוי.

והר"ן כתב: כל דבר שנחנים מגופו הריהו כאוכל – נפש עצמו ואינו כמכשירין שאין אדם נהנה מהם אלא ממה שהוכשר על ידם, הלכך עצים כיון שעושה מהם מדורה להתחמם כנגדה – הרי נהנה מהם עצמם, ומשום כך מותר לבקעם גם באופנים שאינו נהנה מהם עצמם, כגון לבישול ולאפיה, משום 'מתוך'. ומכל מקום הצריכו שינוי כיון שרגילים לבקעם לצורך עשיית כלים.

מבואר מדברי הר"ן שאומרים 'מתוך' להתיר מכשירי אוכל נפש אפילו יכול לעשותם מאתמול. ויש חולקים על כך (ערא"ש לעיל פ"ב יט; תוס' כתובות ז ד"ה א"ל. וכן האריך להוכיח בשער המלך, שאין אומרים 'מתוך' להתיר מכשירים, כי גילה הכתוב 'הוא' ולא מכשיריו). ואולם לא שמענו מהר"ן אלא בכגון שהמלאכה נעשית באותו דבר שממנו הוא נהנה, כגון כאן שמשמש בעצים

והראב"ד (בהשגותיו על הרמב"ם שם) פסק שמותר לשנות ולהרקיב, כרבי פייס וריב"ב [וכן צדד הר"ן שמן הדין מותר בלא שינוי כדברי רב יוסף, ואשתו של רב אשי החמירה על עצמה]. ואם נפל צרור או קיסם אסור בלא שינוי. וכן פסק הב"ת. ונכון לנהוג כדעה זו (פרי חדש, הובא במשנ"ב תקו, א. והביא מחיי אדם לעשות שינוי גמור כגון בגב הנפה, או ע"י נכרי).

ויש מתירים ליטול הצרור ביד (רשב"א, וכ"כ המ"מ וחזו"א בדעת הרמב"ם). והובאו שתי הדעות ברמ"א. ובשבת לכל הדעות אסור (עפ"י חזו"א נג).

ב. כתבו התוס': אין להתיר על ידי שינוי אלא בהרקדה שניה אבל לא תחילת הרקדה (וכ"ה ברשב"א וכ"כ המ"מ בדעת הרמב"ם יו"ט ג, יד). ורשב"ם כתב שאין לחלק (ואף הרקדה ראשונה מותרת ע"י שינוי, כנראה לשיטתו איסור דרבנן הוא ביו"ט ומותר בשינוי. והאוסרים סוברים שאסור מהתורה שהרי היא מלאכה הקודמת לשישה. גידולי שמואל). וכתבו התוס' שאין לסמוך על כך אלא להתיר לשפחה נכרית תחלת הרקדה, אבל לא לנו (וע' גידולי שמואל שצדד לענין קטן).

ג. הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו (שמאמינו) ואומר לו תן לי ביצים ואגוזים במנין – שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו. וכן אצל רועה / פטם / נחתום, אומר לו תן לי כף אחת, ירך, גוזל או גלוסקא וכו' – ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה. רבי שמעון בן אלעזר אומר: ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. א. רש"י מפרש 'סכום מדה' – קב או קבים. 'סכום מקח' – דמים. והתוס' פרושו שלא יצרף מה שכבר נתן לו קודם ויסכם כך וכך אני חייב לך, אבל בלאו הכי מותר. ומה שאמרו למעלה אין פוסקים דמים היינו דוקא בדבר שאין ידוע שיעור ממכרו (הג"א). ולמעשה יש להיזהר גם בסכום מקח וגם בסכום מדה [שיש גרסאות שונות בדברי חכמים]. וכן פסק הרמב"ם (רא"ש).

ב. משמע בסוגיא בשבת (קמח) שהוא הדין במינוי של מצוה כגון פסח, אין נמנים עליה בתחילה אלא אם היתה אצל רועה הרגיל אצלו, שנחשב כאילו נמנה מראש.

ג. יש אומרים שישראל הלוקח מנכרי אסור אפילו בלא פיסוק דמים, שבוה נראה יותר כמקח וממכר. ובדבר מסוים שמקחו ידוע – כגון ביצים – מותר לדברי הכל לצורך שמחת יום טוב (עפ"י פוסקים).

סב. חנוני שנשתיירו לו עודפי משקים בכלי המדה שמכר ללקוחות, מה יעשה בהם?

חנוני שנשתיירו לו מבירורי המדות (– מקום נפח הקצף בשעת המדידה) וממצידיין (– שאריות שבדופני כלי המדה שמריקים מהם לכלי הלוקח) – מן הדין שלו הם (שהלקוחות יודעים ומוחלים, מתוך טרדם ומרוצתם שאינם ממתנינים עד שימוצו המידות). ואם מחמיר על עצמו שלא ליטול משל אחרים – יעשה בהם צרכי רבים [כדוגמת מי שגזל ואינו יודע את מי גזל]. כן הורו לאבא שאול בן בטנית וחבריו שכנסו כמות מרובה של עודפים אלו, ובאו לפני הגזברים בירושלם לתתם להקדש, ואמרו להם הואיל והחמתם על עצמכם – עשו מהם צרכי רבים, כגון בורות שיחין ומערות (רב חסדא).

פרק רביעי; דפים כט – ל

סג. א. הנצרך לשאת משאות ביום טוב – כיצד יעשה?

ב. האם מותר ביו"ט ליטול תבן או עצים מהאוצר או מהמוקצה?

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ביצה

- א. אף על פי שהותרה הוצאה ביום טוב – אין לי שא משאות גדולים כמעשה חול. הלכך המביא כדי יין ממקום למקום – לא יביאם בסל ובקופה, לתת שלש ארבע ביחד לשאתם (רש"י. והרשב"א כתב שגם שנים אין ליתן שם. והביאו המשנ"ב (תקי סקכ"ח) להלכה. ועתוי"ט), שנראה כמעשה חול, אבל מביא הוא על כתפו או לפניו, אחת או שתיים – שמוכה שלצורך יו"ט הוא (רש"י). וכן המוליך תבן – לא יפשיל הקופה לאחריו אבל מביאה הוא בידו. ואם אי אפשר לשנות (כגון שזימן אורחים ונצרך להביא הרבה ביחד) – מותר.
- א. יש אומרים שאין איסור להביא בקופה אלא במקום הרואים אבל לא בתוך הבית או מבית לבית באותה חצר (עפ"י אור זרוע; ריטב"א שבת קכו. וכן דייק הבית-יוסף מדברי רש"י. והובא ברמ"א (תקפה, ח) להלכה. וע' שעה"מ יו"ט ה,א).
- ב. יש מי שכתב שלצורך מצות הכנסת אורחים לא אסרו להעביר בסל ובקופה (ע' ריטב"א שבת קכט. ובשער המלך יו"ט ה,א צדד כן בדעת הטור).
- וכן התקין רבא במחוזא (לכתפים הנושאים את הקנקנים. ר"ח), לשנות בצורת המשא שנושאים כרגיל; משא שנושא יחיד על הכתף – ישאנו ביו"ט בשני בני אדם, במוט הנתון על כתפיהם. במוט על הכתף – ישא במוט שאוחזים בידים (ואעפ"י שאינו להקל, עכ"פ שינוי הוא). במוט בידים – יפרוס עליו סודר. ואם אי אפשר – מותר כרגיל (כן פרש"י, ויש גרסאות ופרושים אחרים – ע' רמב"ם, פסקי רי"ד, הערוך).
- מדברי רש"י יש לדקדק שאין להרבות בטורה על ידי השינוי. אבל התוס' כתבו שכשמשנה מדרך חול, אפילו כאשר השינוי מכביד בטורה המשא או מרבה בהילוך – מותר.
- השוואות מים בכדיהם ביום טוב – אין אומרים להן לשנות מדרכן, משום שאי אפשר; שאם נצריכן למלאות בכדים קטנים מרגילותן – הלא יתרבה ההילוך, ואם בגדולים מהרגיל – יתרבה המשא (ואין זה שינוי מדרך חול אם יעשו כן. תוס'). אם נצריכן לכסות הכדים במכסה עץ – יש לחוש שמא ייפסק ויבוא לקושרו והיא מלאכה אסורה. ואם לפרוס סודר – שמא ייפגז במים ויבוא לידי סחיטה, הלכך לא אפשר.
- ב. מבואר בגמרא שלרבי יהודה אסור ליטול דבר מהאוצר (כגון תבן שאוצרים אותו למאכל בהמה לימות הגשמים שאינו מצוי אז בשדות. רי"ד) או מהמוקצה (= רחבה שמאחורי הבתים, שמניחים בה עצים לזמן מרובה), שאדם מקצהו משימוש. מלבד בכגון ערמת תבן שאינו ראוי למאכל בהמה ולא לגיבול כגון שהוא סרוח ויש בו קוצים, שהוא מיועד ועומד להסק – בזה מותר אף להתחיל להסתפק ממנו ביו"ט (כי לא הקצהו מדעתו למה שראוי הוא עתה. תוס'). ולרבי שמעון מותר להתחיל להסתפק מהאוצר או מהמוקצה, מלבד בכגון עצי ארו ואשוח שאינם עומדים להסקה אלא לבנין, ומודה רבי שמעון שאסורים משום מוקצה מחמת חסרון כיס.
- [נחלקו שתי לשונות בדברי רב כהנא בבאור משנתנו, אם כרבי יהודה או כרבי שמעון. ונחלקו דעות הפוסקים להלכה לענין יום טוב, ודעת השלחן-ערך (תצה, ד) לאסור והרמ"א הביא להקל כמפורט לעיל ב].

דף ל

- סד. א. מתי נאמר הכלל 'הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין'?
- ב. האם מותר ליטול עצים מן הסוכה ביו"ט, בסוכת הרשות ובסוכת מצוה?
- ג. האם מועיל תנאי להתיר שימוש בעצי סוכת-מצוה ובנוייה? מה דינם לאחר שנפלו?

א. הובאו בגמרא שלוש דוגמאות לכך שאין אנו מוחים ביד המקלים שלא כדון, מפני שהוחזקו בדבר וידוע לנו שלא ישמעו לנו אם נוכיחם, על כן יש להניחם. מוטב ויהיו שוגגים ואל יהיו מזידין; – ודוקא אם ידוע בודאי שלא ישמעו לתוכחה, אבל בספק – צריך להוכיח (עפ"י רי"ף; שו"ת הרא"ש ו,ג ועוד). ואפילו בדין דרבנן (לבו"ש, מובא במשנ"ב תר"ב סק"ג. וע' פרי"ש נוספים בשער הצי"ן ובאור הלכה שם).

א). טיפוח (= הכאת כפים), סיפוק (= כף על ירך) וריקוד בשבת (אסרו חכמים שמא יתקן כלי שיר). כתבו התוס' (וכן הביא הרמ"א, שלט) שבזמננו אין איסור בדבר כיון שאיננו בקיאים בתקון כלי שיר ואין שייך לגזור בזה. ושאר ראשונים חולקים (וע"ע אגרות משה או"ח ח"ב ק; שבת הלוי ח"ד לז; מנחת שלמה ח"א ט [עמ' עה]).

ב). ישיבת הנשים עם כדיהן על פתח המבוי (ואסרו חכמים לעשות כן שמא יתגלגל חפץ לרשות הרבים ויביאורו).

ג) אפילו באיסור דאורייתא; תוספת יום הכפורים, שנהגו הנשים לאכול ולשתות עד סמוך לחשכה ממש, ואינן מוסיפות עינוי.

א. יש אומרים שהסוגיא במסכת שבת חולקת וסוברת שבאיסורים דאורייתא יש למחות גם אם לא ישמעו, ומכל מקום יש לנקוט כסוגיא שלנו שעשו מעשה ולא מיחו בידם (ער"ן). ויש שגרסו כן גם בסוגיתנו לחלק בין דרבנן לדאורייתא (ער"ח).

וכתבו ראשונים שיש חילוק בין איסור המפורש בתורה, שיש להניח שהכל יודעים עליו ואינם שוגגים, ועל כן צריך להוכיח גם אם יודע שלא ישמעו לו, ובין איסור שאינו מפורש אלא נלמד מדרשה, כגון תוספת יוהכ"פ (עפ"י העיטור, מובא בר"ן וברא"ש ובמאירי; חדושי הרשב"א; שו"ת הרשב"א ח"ג שג; רמ"א תר"א, א).

ובגדר דבר המפורש בתורה – ע' אבני נזר (יו"ד תס"א, ז), שנסתפק בדבר. וע"ע דברי אמת דף קו ע"ג [וכתב להוכיח מנחה פוסקים שאין חילוק בדבר בין אנשים לנשים, דלא כדברי מהר"ט בתשובה פג]. ודבר שהוא מהלכה למשה מסיני, כתבו אחרונים שאין זה נחשב מפורש בתורה – עפ"י צ"ח; שו"ת מהר"ם אלשקר לה; שו"ע הגר"ז תר"ד.

ויש לעיין לפי הטעם הנזכר, במה שכתבו אחרונים (ע' באה"ל ר"ס תר"ח) שמוחים ביד הנשים האוכלות בין השמשות, הלא בודאי אין מדובר בעבריינים שיודעים שאסור ואעפ"כ עוברים. ובפרט אין מובן מה שתלו זאת בשאלה אם סד"א לחומרא מהתורה או מדרבנן. ומשמע לכאורה מדבריהם שהטעם הוא בגלל חומרת האיסור, שהואיל ומפורש הוא וידוע לכל, צריך למחות עליו בכל אופן. וצ"ע.

ויש מפרשים שלא אמרו למחות בדבר המפורש אלא אם יש כח ביד המוחה לכפות ולהפרישם מאיסור, אבל כשאין ידו תקיפה – אין למחות (עפ"י ברכי יוסף תר"ח; אוצר המלך, ל"א). אך מדברי המגן-אברהם (תר"ח, א בשם סמ"ק. ומובא במשנ"ב סק"ו) אין במשמע כן (וכן העיר בבאור הלכה שם ד"ה מוחין. וגם בספר יראים (לז) משמע שבכל אופן מוטלת מצות תוכחה, גם אם בודאי לא ישמעו ואין בכחו למונעו).

ב. נראה שלענין פורקי עול כגון מחללי שבת בפרהסיא או אוכל נבלות להכעיס – אין חיוב להוכיחם, שאינם בכלל 'עמיתך'. ולענין אוכל נבלות לתיאבון או מחלל שבת שלא בפרהסיא – יש לעיין (עפ"י באור הלכה שם. וכן צידד במנחת חינוך רלט. וע' בהקדמת של"ה שנראה מדבריו שגם בדבר המפורש בתורה, אם הלה לץ וילעג על דברי המוכיחו – אין להוכיחו, וכמאמר הכתוב 'אל תוכח לץ').

ג. חיוב תוכחה הוא אפילו מאה פעמים, עד שקרוב החוטא להכותו או לקללו (נמוקי יוסף, ומובא ברמ"א תר"ב – וכבאור החינוך, מובא בבאה"ל). ובספר חסידים (תיג, ומובא במ"א) כתב: דוקא איש את אחיו שלבו גס בו, אבל אם היה איש אחר שאם יוכיחו ישנאנו וינקום ממנו – אין להוכיחו (מובא בבאור הלכה שם ד"ה חייב).

ד. מצינו בפוסקים בכמה מקומות שכתבו שאין למחות ביד הנוהגים התר בדברים מסוימים שנהגו בשעתם ובמקומם, משום 'מוטב ויהיו שוגגים...'. - ע' שו"ת הרא"ש ב,א ואו"ז ח"א שכח ורמ"א יו"ד רצג [חדש בזה"ו]; ש"ך יו"ד לט ס"ק לו [מיעוץ סירכות]; שו"ת רדב"ז ח"ג תתקמו [מיני הערמת רבית המותרים מצד עיקר הדין]; שו"ת חת"ס או"ח סוסי"א [מסחר בחוה"מ]; אגרות משה או"ח ח"ב לו [הכרה בכיהכ"נ שלא לדבר עד גמר התקיעות, ע"ש]; שם ח"ה יט [יציאת סומא במקל. ע"ש]. וע"ע: ריטב"א מו"ק יח. שו"ת הריב"ש מד, קנת; שו"ת מהר"ק קח; באר היטב או"ח א סק"ב [השמטת השו"ע נט"י שחרית מיד, אעפ"י שהחמיר בזה בזהר].

ב-ג. סוכה (שאינה של מצוה) העומדת על תלה, אין נוטלים עצים מסככה בשבת וביום טוב, משום סתירת אהל. ואפילו היה הסכך מעובה אסור. אבל מן הקנים הסמוכים לדפנות, שאינם ארוגים עם הדופן (ואינם קבועים ומחוברים בקרקע. משנ"ב) - מותר, שאינם בטלים לגבי דופן (שמואל). וכן מותר ליטול מהחבילות הנתונות על הסכך, הואיל ולא התירן, לא ביטלן לגבי סכך (רב מנשיא).

א. המוסיף עצים על הדופן כדי לעבותו, אפילו לא נסבכו העצים עם הדופן אלא עומדים בפני עצמם, גם אם העמידם לאחר שכבר עמד הדופן - בטלים הם אליו ואסור ליטול מן העיבוי משום 'סותר' (אור זרוע וש"פ. ומובא במשנ"ב תקיח ס"ק לט). אבל אם לא נתכוין להוסיף בעובי הדופן אלא כדי לחזקה ולסמכה בלבד ואינם ארוגים עמה - אינם בטלים אליה, כי בודאי אין בדעתו שיהיו עומדים שם לעולם (שו"ע הגר"ז תקיח, יז). ודעת מהרש"ל להחמיר בזה (ע' בשער הציון תקיח, טו).

וכן לענין חבילות אגודות; אם נתנן על הסכך כדי לעבותו - אסור ליטול ממנו משום 'סותר' (משנ"ב תקיח ס"ק מא). הניח עצים שאינם אגודים ונתכוין בפירוש להניחם רק כדי להצניעם שם ולא לשם סיכוך - הרשב"א בחידושו כתב להתיר. ויש שפסקו לאיסור. וצריך עיון לדינא (ע' באור הלכה שם).

ב. הרמב"ם השמיט תירוץ רב מנשיא באגודות. ומשמע שאין נוקט כן להלכה. ואולם הרי"ף והרא"ש והאו"ז העתיקו תירוץ זה, וכן הביא הרמ"א (ע' בהגר"א ובאור הלכה תקיח, ח).

ג. הנוטל עצים מן הסוכה אינו חייב, מפני שאין זה סותר על מנת לבנות (עפ"י רמב"ן, מובא בר"ן; פני יהושע; פרי מגדים תרלה בא"א סק"א).

נפלה הסוכה; לרבי יהודה, אסור ליטול מן העצים מפני שנתקצו בין השמשות נתקצו לכל היום. ורבי שמעון מתיר. ופירש רב נחמן בר יצחק שלא התיר רבי שמעון אלא בסוכה רעועה שמעלה על דעתו שתפול, אבל בבריאה - אסור. אם התנה עליה, שישתמש בעצים לכשתפול - הכל לפי תנאו.

א. במוקצה מחמת איסור נקטו הפוסקים הלכה כרבי יהודה ואפילו בשבת, הלכך אין התר בעצי סוכה רעועה שנפלה בו ביום (עפ"י משנ"ב תקיח ס"ק מב). והאור-זרוע (והובא בהג"א) והרי"א פסקו להתיר.

ואם התנה, נחלקו הראשונים האם מועיל התנאי לרבי יהודה בכל סכך, או שמא אינו מועיל אלא בכגון שנתן חבילות לעבותה, שבהתנאתו הוא מפרש שאינו מבטלן לסכך. עוד נחלקו האם מועיל תנאי בסוכה בריאה לרבי שמעון אם לאו. ולדעת מהרש"ל מועיל תנאי בסוכה בריאה אפילו לרבי יהודה.

ב. לדעת רש"י, כתב מהרש"א: אין מועיל אלא אם מתנה שלכשתפול יהנה ממנה, אבל לומר 'איני בודל כל בין השמשות' אין מועיל, שהרי על כרחו בודל ביהש"מ כל עוד הסוכה עומדת. אבל לשיטת הרי"ף מועיל אף תנאי ד'איני בודל'.

שנים רבי יהודה ורבי שמעון בסוכת החג בחג שאסורה [ואפילו נפלה – מפני שהוקצתה למצוה], ואין מועיל בה תנאי (עפ"י רש"י).

נויי הסוכה; אם התנה שאינו בודל מהם כל בין השמשות של יו"ט ראשון של חג – מועיל תנאו ומותר להסתפק מהם כל החג.

א. יש סוברים שלפי המסקנא מועיל תנאי כזה אף לענין הסוכה עצמה, להשתמש בעצים [ובלבד שלא יסתור אהל ביום טוב או בשבת, וכגון שנפלה]. אבל אם לא התנה שלא ייבדל מהם כל בין השמשות, כיון שנאסרו שעה אחת אסורים כל ימי החג אפילו אם נפלה, ואין מועיל שום תנאי אחר להפקיע איסורם (עפ"י רמב"ן ור"ן בדעת הר"ף. וכן פירש הגר"א. וכן צדד הרשב"א להלכה ולא למעשה. וכן צדד מהרש"א ור"א חבר בדהתוס').

ולפרש"י אין מועיל תנאי לסוכה עצמה, כיון שעל כרחו בודל ממנה בין השמשות של כניסת החג, משום איסור סתירת אהל [ויש אומרים משום חלות קדושה עליה כקרבן, לכן לא מועיל תנאי. ער"ן ועוד. וע' אבנ"ו או"ח תנט, ג]. וכן דעת הרז"ה הראב"ד הרשב"א והא"ו, וכן הסיק הר"ן להלכה. [וכן יש מפרשים בדעת הר"ף – ע' ראב"ד, שו"ת הרא"ש כב, ח]. וכן הסכמת הפוסקים (טור ורמ"א תרלח, א ובמשנ"ב).

ב. אמר 'לכשארצה אטול'; ברמב"ן משמע (עפ"י התוספתא) שמועיל תנאי זה כמו 'איני בודל כל ביה"ש'. וכן כתב בה"ג ורשב"א ושה"ג – שהרי אף ביה"ש בכלל דבריו. ואילו הר"ן כתב שאין מועיל. והסכמת הפוסקים להתיר (שו"ע תרלח, ב. וע' אבני נזר חו"מ נב – מחודש ב, ג).

ואם אמר 'לכשיפלו אהא מותר ליהנות מהם' אין מועיל תנאו (עפ"י ר"ן).

ג. התנה שלא תתייחד הסוכה למצוה, ובכל פעם שיושב בה מתנה שמקיים בה את המצוה בארעי ואינו מייחדה בכך למצוה – תנאו קיים ולא נתקדשה הסוכה אעפ"י שכשרה, והריהי כסוכת רועים ובורגנים שאינה מיוחדת למצוה וכשרה. ושונה זה מתנאי של 'איני בודל' שאינו מועיל בעצי סוכה לפי מה שהסכימו הפוסקים כרש"י (עפ"י מנחת שלמה תנינא נד; הליכות שלמה ז, כו).

ד. נחלקו הדעות האם מועיל תנאי לנויי סוכה להשתמש מהם אפילו בעודם תלויים בסוכה, או רק כשנפלו אבל כשהם תלויים אסור משום ביזוי מצוה (ע' שו"ת הרא"ש כד, ט בשם סמ"ק; שלטי הגבורים; טו"א תרלח). והסכמת הפוסקים לדינא שמותר אפילו בעודם תלויים (שו"ע תרלח, ב).
ה. נחלקו הראשונים האם סוכת מצוה שנפלה אסור להשתמש בעציה מן התורה, מפני שחל שם שמים עליה, או אין איסור אלא משום ביזוי מצוה או מוקצה דרבנן (ע' בראשונים ובים של שלמה כאן ובסוכה ט ובשבת מה.).

וכן נחלקו אם איסור הנאה מהעצים אמור רק כשמבטלם ממצוותם, או אף כשנהנה מהם ללא נטילתם מהסוכה. והט"ז (תרלח סק"ג, והביאו המשנ"ב) נקט להקל. ויש שכתבו להוכיח לאסור (ראה בהרחבה בשבט הלוי ח"ז נח נט, ז – עפ"י רש"י סוכה לו: עונג יו"ט ט).

ונויים שנפלו ולא התנה עליהם; יש אומרים שמותר ליהנות מהם בחול המועד שאין שם איסור מוקצה, שאין בדבר משום ביזוי מצוה שכבר אינם משמשים במצוותם (עפ"י תוס' והג"א שבת כב.). ויש אוסרים מפני שהוקצו למצוותם [והרי הוא צריך לחזור ולעטר המצוה בהם] (עפ"י שו"ת הרא"ש כד, ט. וער"ן כאן ורמב"ן שבת מה).

ו. הדפנות; יש אוסרים אותם כעצי הסכך [וכן נקט השו"ע – אם מהתורה או מדרבנן. ע' באור הלכה תרלח, א]. ויש מתירים. ויש סוברים שאם אחר שעשה דפנות כשיעור הכשר הסוכה, הוסיף דפנות – אותן דפנות מותרות (ע' בראשונים כאן ובסוכה ט; או"ח תרלח, א).

ז. כתבו הפוסקים: עצי סוכת מצוה ונוייה אינם נאסרים אלא אם ישב בה פעם אחת, אבל הזמינה ולא ישב בה – לאו מלתא היא (עפ"י אור זרוע; או"ח תרלח, א. וע' בהרחבה בשבט הלוי ח"א קפו וח"ז נט).

ואם תלה נויי סוכה באמצע היום בסתמא, או אם תלאן קודם וישב בסוכה לאחר כניסת היום – אסורים הנויים כל ההג, אעפ"י שבשעת בין השמשות לא נאסרו. ואולם אם תלאם באמצע היום על דעת לסלקם לאחר שעה – מותר, כי רק בבין-השמשות נעשה מוקצה לכל היום, לא באמצע היום (עפ"י מנחת שלמה ח"א י, א וח"ב מט, א, ותמה על דברי מורי"קציעה [המובא בבאה"ל תרלח, א] שכתב שאם לא ישב בסוכה בין השמשות אלא לאחר שקידש היום, אינה נאסרת אלא לשעה זו שישב בה. וע"ע אבני נזר או"ח תצג).

ח. לענין הנאה ביום השמיני מהסוכה ומנוייה כשנפלו [מקודם] – כתב הר"ן (והובא בב"י ובמשנ"ב תרלח, א) שמועיל תנאי, כי האיסור ביום השמיני אינו אלא משום מוקצה ולא משום מצוה, לפיכך מועיל בו תנאי.

ט. נפלו הנויים על השלחן ואי אפשר לו לאכול – יש מתירים לטלטלם ביו"ט, משום אוכל נפש. ופרי מגדים מסיק שאם אפשר יטלטל מן הצד, כגון ע"י ניעור הטבלא, ולא בידים (עפ"י באור הלכה).

י. כתב מהר"ל (סוכות יב. והביאוהו אחרונים): בזמן הזה אין נוהגים לסמוך על תנאי [שאינן אנו בקיאים בתנאים / בעיתוי התנאי]. ומ"מ נוהגים להקל בנוייה הדפנות כגון סדינים המצויירים, לטלטלם מפני הגשמים (ע' רמ"א או"ח תרלח, ב ומשנ"ב; עורת כהן מב).

הפריש שבעה אתרוגים לשבעת הימים – ע' בסוכה מו.

דף לא

סה. האם הדברים דלהלן מותרים ביום טוב?

א. הבאת עצים ועלים תלושים מן השדה ומן הקרפף.

ב. ביקוע עצים מן הקורות או מקורה שנשברה?

א. לתנא דמתניתין, הוא רבי שמעון בן אלעזר, מביאים עצים מן השדה – מן המכונס (שכנסו מערב יום טוב וגילה דעתו שסומך עליהם) ולא מן המפוזר. ומן הקרפף (שהוא מוקף ומשתמר) – אפילו מן המפוזר, כדברי בית הלל. בית שמאי אינם מתירים אלא מן המכונס שבקרפף. ורב יהודה אמר שמואל: אין מביאים עצים אלא מן המכונס שבקרפף. [לדעתו משנתנו יחידאית היא, ושאר התנאים חולקים בדעת בית הלל].

איוהו קרפף – כל שסמוך לעיר. דברי רבי יהודה. (לפרש"י, בין יש לו פותחת (= מפתח) בין אין לו. לפירוש הר"ש מקוצי, דוקא כשיש לו פותחת). רבי יוסי אומר: כל שנכנסים לו בפותחת אפילו אינו סמוך לעיר אלא בתוך תחום שבת. ואם סמוך לעיר אין צריך פותחת – כן מסקנת הגמרא. אמר רב סלא אמר רבי ירמיה: הלכה כרבי יוסי להקל.

הרמב"ם מפרש שלא כשאר ראשונים, שלרבי יוסי אין להקל אלא בפותחת דוקא, בין סמוך בין מרוחק.

אמר רבא: עלי קנים ועלי גפנים, אף על פי שמכונסים הרי הם כמפוזרים מפני שהרוח מפזרתם ואין דעתו סומכת עליהם. ואם הניח עליהם כלי מאתמול להכביד – מועיל.